

Narodne knjižnice i promicanje društvene tolerancije

Dr. sc. Josip Stipanov

Sažetak

Jednakopravnost svih ljudi bez obzira na njihove razlike u bilo kojem pogledu temeljno je dostignuće čovječanstva, koje je na neki način kodificirano i u Povelji o ljudskim pravima UN-a. Obveza je svih ljudi, ustanova i društava da promiču i jamče ta prava, uvijek i posvuda. U tom pogledu posebnu ulogu, pa i svojevrsnu obvezu imaju upravo narodne-javne knjižnice, kao središta multi-kulturalne komunikacije, koje su po svojem temeljnom poslanju namijenjene svima u zajednicama u kojima djeluju, od najmanjih do najstarijih, bez obzira na stupanj obrazovanja. Upravo zbog toga knjižnice posjeduju knjige i druge tiskovine i izvore informacija, koje sadrže znanja i informacije iz svih područja, dužne su svoje ukupno djelovanje, svoje usluge neprekidno prilagođavati potrebama društva, svoje sredine. S toga su obvezne na sebi svojstven i jedinstveni način aktivno sudjelovati i u promicanju tolerancije u svojim sredinama i zajednicama, tolerancije prema svima, drugima i drugačijima. Biti drugačiji je prirodna, društvena i kulturološka pojava čovječanstva, društva, pojedinca od vjkada i biti će uvijek, jer je čovjek po prirodi i kulturalno, drugačiji, što obogaćuje ne samo pojedince već i cijele zajednice i društva. Njegova *drugačijost* u ničemu ne umanjuje njegova prava ali i obveze. U tom pogledu narodne knjižnice imaju zapravo posebne i jedinstvene zadaće i obveze, jer one moraju biti pokazatelj duhovnog/kulturnog imuniteta društva/zajednice. One kao svojevrsni dnevni boravak zajednice mjesto su za edukaciju i vježbe, a kao prostor znanja moraju to znanje širiti u svojoj zajednici, te time ne samo doprinositi toleranciji, već i ravnopravnom prihvaćanju, poštivanju i potvrđivanju drugih i drugačijih, kao i uzajamnom obogaćivanju.

Uvod

Knjižnice općenito, a posebno narodne, koje se u nekim europskim jezicima nazivaju javne, jer su otvorene i namijenjene svima, odigrale su u svojoj dugovječnoj povijesti nemjerljivu i nenadomjestivu ulogu. Posebice se to odnosi na zadnja dva stoljeća, kad se programski profiliraju i potvrđuju kao bitna i prepoznatljiva sastavnica svakog razvijenijeg društva i sredine, ne samo što se kulture pa i obrazovanosti tiče, već i svojim doprinosom ukupnoj društvenoj i kulturnoj zrelosti svoje sredine i društva općenito. Doprinos je to koji se u svojoj sveobuhvatnosti, dubini i širini, zasigurno ne može statistički mjeriti, pa ni izraziti, jer

nadilazi gotovo u svakom pogledu sve brojke, sve podatke. Istodobno je taj je doprinos u svojoj posebnosti jednostavno nenadomjestiv. Knjižnice, iako zvane narodne, odnosno javne, zapravo djeluju iz drugog plana, iznutra, i to kako na samu sredinu društva, tako i na pojedinca, člana toga društva, te sredine. Tako, iako izvana na prvi pogled manje zapažene, danas bismo rekli medijski ne osobito eksponirane, ali stoga ne manje djelotvorne, jer izravno i neizravno, utječu na kulturnu i društvenu zrelost pojedinca i sredine, društva u cijelosti.

U tom pogledu njihova je uloga i zadaća jedinstvena i nezamjenjiva. Nju jedva da može na primjereni i djelotvorni način zamijeniti neka druga ustanova, bilo da je riječ o kulturi, obrazovanju i znanosti, dakako i medijima. Jer narodne, javne knjižnice osim što su namijenjene svima, od najmlađih do najstarijih, bez obzira na njihovu razinu i širinu obrazovanosti, što je njihova posebnost, tu svoju posebnu i nezamjenjivu ulogu i zadaću obavljaju zapravo u jednom neprekinutom procesu, kako u prostornom tako i vremenskom pogledu. A život, kako pojedinca tako i zajednice kojoj pripada i u kojoj živi i djeluje, i jest jedan neprekinuti proces u kojem se mnogo toga događa i u kojem upravo narodne javne/knjižnice prepoznatljivom osobitošću svoga djelovanja pridonose neprekinutom razvoju i zrelosti pojedinaca i društva.

U tom pogledu narodne/javne knjižnice imaju posebnu ulogu i zadaću i u promicanju tolerancije, snošljivosti, prihvatljivosti, pa i više od toga. Naime, pojedinci, sredina, društvo, u užem i širem smislu, u kojima te knjižnice djeluju, kako nam svjedoči ne samo povijest već i sadašnjost, naša svakidašnjost i dan danas i u Hrvatskoj i posvuda u svijetu, u većem ili manjem omjeru, ošttrini odnosno žestini, više ili manje rubno, ali ipak ponekad i previše zamjetljivo i u svakom pogledu nedopustivo, znaju na razne načine pokazivati znakove odnosno stavove netolerancije prema onome što jednim riječju možemo nazvati, drugo, drugačije, različito. A što na ovaj ili onaj način „iskače“, ne uklapa se u dominantne stavove i pristupe nerijetko većine u društvu. To onda na osobiti način karakterizira javno mnijenje i ponašanje, javnost te sredine, toga društva.

Drugi - drugačiji

Ne ulazeći na ovome mjestu u antropološke, filozofske, sociološke, kulturološke i ine razloge toga fenomena zvanog „drugi“ odnosno zapravo „drugačiji“, „različiti“, povijesna je i društvena, pa i kulturološka činjenica da je čovjek od početka živio u društvu s drugima, koji su iz ovih ili onih razloga, na ovaj ili onaj način, da to ne specificiramo, oduvijek bili po nečemu drugačiji, i to kao pojedinci, a osobito pojedine društvene skupine, zajednice, kasnije rase, plemena, narodi, nacije, vjerske i političke zajednice, pa sve do tzv. navijačkih skupina, što je danas postao gotovo svjetski, pa dakako i hrvatski fenomen. To „biti drugačiji“, „biti različit“, ta antropološka, sociološka i kulturološka *drugačijost*

odavna je postala bitno i prepoznatljivo obilježje, sastavnica ljudskog društva, čovječanstva u cijelosti. Drugačije društvo, drugačije čovječanstvo i ne znamo, jednostavno ne poznamo, niti povijesno, pa dakako ni danas. Naime, postojati znači biti i razlikovati se. Nema postojanja bez razlikovanja, i obrnuto.

Problem, međutim, nastaje odnosno je nastao kad je ta drugost, *drugačijost*, biti drugačiji i različit, postala predmetom odnosno metom ne samo neprihvatanja sa strane, nerijetko, većine u nekoj sredini, zajednici, već i protivljenja, sve do odbacivanja, fizičkih napada, ratova, da dalje ovdje ne ulazimo. Ti drugi, drugačiji, različiti, što je osobina pojedinaca ili skupine, fizička, antropološka, kulturološka, vjerska, politička i sl., pa i kad nije javna, već na neki način „skrivena“, nerijetko izaziva nesnošljivost, protivljenje, odbacivanje sa strane ponekad većine ili čak samo i glasne manjine.

Navest ću ovdje samo dva primjera iz europske povijesti. Jedan je već preko dvije tisuće godina postao gotovo svjetska „baština“. Grci su, naime, sve narode odnosno plemena, dakako one s kojima su tada dolazili u doticaj, a nisu znali grčki jezik, nazvali „barbarima“, što je i do dan danas ostao posprdan naziv za nekulturnog, neobrazovanog, neciviliziranog čovjeka odnosno zajednicu. Drugi se odnosi na antisemitizam, kome su prethodila tisućljeća antijudaizma, koji je i danas prisutan ne samo u Europi već i širom svijeta. Ova dva primjera na globalnom povijesnom i teritorijalnom planu pokazuju koliko dugo neke oznake, obilježavanja kao drugačijeg u povijesti i u suvremenom društvu mogu gotovo neizbrisivo trajati, do te mjere da se i dan danas oznaka „barbar“ koristi u gore navedenom smislu, dakako kao izraz netolerancije prema takvim ljudima, a antisemitizam je još, dakako posve neutemeljeno i neopravdano, za svaku osudu, toliko prisutan, da je nedavno izraelski znanstvenik porijeklom Austrijanac, Manfred Gerstenfeld ustvrdio da je antisemitizam zapravo dio europske kulture, što ipak ne znači da ga većina Europljana podržava. A što tek reći na onu poznatu misao J. P. Sartra „pakao to su drugi“.

Uostalom tu podvojenost društvene, kulturološke percepcije u odnosu na drugoga, već poodavno su izrazili stari Latini dvama poznatim uzrečicama: „similis similibus gaudet“ i „variatio delectat“.

Primjeri su to praktički na globalnom, svjetskom planu, dakako neki od njih prisutni i u našoj sredini, koji zorno pokazuju i potvrđuju kako neke stigmatizacije, označivanja i odbacivanja drugačijeg, različitog mogu, unatoč brojnim promjenama i spoznajama o njihovoj neutemeljenosti i štetnosti, potrajati, pa čak postati i dio mišljenja, stavova i ponašanja, a kad je riječ o Židovima i apsurdnih optužbi. Posljedice su nam poznate. Dakako, da to nisu i jedini primjeri. Da i ne spominjemo da su i žene, kao drugačije, različite od muškaraca, nerijetko u pojedinim kulturama i sredinama bile žrtve ne samo netolerancije, već i različitih oblika ponižavanja, pa i nasilja, ponegdje i ponekad i danas, i kod nas. Postoji, dakle, veliki društveni prostor, ali i odgovornost za proaktivno i predano djelovanje u stvaranju potrebne svijesti i ozračja tolerancije, pa i više od toga.

Činjenica je, ne ulazeći u pojedinosti, da su se tijekom vremena i ovisno o pojedinim društvima, kulturama i sredinama, neke razlike, ponegdje i od većine počele shvaćati i prihvaćati kao nešto prirodno, konstitutivno i čovjeku pojedincu i pojedinim društvenim skupinama, većim ili manjim, te su se počele uvažavati, sve više i kao prilog odnosno potvrda bogatstva neke sredine i kulture. Štoviše, ono što se danas, ne baš do kraja definirano, naziva međunarodna zajednica, poslije Drugog svjetskog rata, rata koji je dobrim dijelom i vođen zbog neprihvatanja odnosno pokušaja uništena „drugačijeg“, „drugoga“, „različitog“, donijela je Deklaraciju o ljudskim pravima.

Tom Deklaracijom, kao i kasnijim konvencijama Ujedinjenih naroda o ljudskim pravima, svima, bez obzira na različitosti zajamčena su sva prava, svi su jednaki i jednakopravni. Pravno, dakle, i u međunarodnim razmjerima, pa potom i u većini temeljnih pravnih akata posebice demokratskih zemalja širom svijeta, svima su bez obzira na razlike zajamčena i priznata sva prava, svi su, bez obzira na *drugačijost* i razlike, jednako pravni jedan u odnosu na drugoga, pojedinac ili skupina, zajednica, i to u svakom pogledu. Međutim, kao što nam potvrđuje naša svakidašnjica, problem time nije, a posebice ne do kraja i posve riješen, kao što to i jest najčešće slučaj s pravom, odnosno zakonima.

Naime, iako su time postavljeni čvrsti i sveobuhvatni temelji u izjednačavanju svih ljudi u pravima i priznavanju jednakopravnosti, i u tom je pogledu doista puno toga postignuto i neprekidno se postiže, osobito sociološki i kulturološki, ali ponegdje pravno, zakonski, problem time nije riješen. I dalje imamo gotovo svakodnevno bezbroj primjera diljem svijeta, nažalost i kod nas, ne samo neprihvatanja, neprihvatanja već i odbacivanja, ponekad i fizičkog, nasilnog „drugačijeg“ i „različitog“. Ne podnose se, ne prihvaćaju razlike, različitost, *drugačijost*, ponekad i uz velike otpore, i protivljenja mnogim različitostima, pa makar i ne bila uvijek javno izražena, kako individualno tako i u javnosti. Tim izljevima netolerantnosti, nesnošljivosti, nepodnošljivosti, pa ponekad čak i mržnje i fizičkih obračuna, svjedočimo i danas i u našim sredinama.

Budući da to, kao sociološki i kulturološki, civilizacijski problem, jednostavno nadilazi okvire i mogućnosti prava i zakona, jer je to šire i sveobuhvatnije, postavlja se pitanje, što i kako učiniti da bi se netolerancija, nesnošljivost, neprihvatanje prema drugačijem i različitijem suzbila odnosno suzbijala te s vremenom i nestala iz naše sredine, barem na u javnosti vidljivi način. Ali cilj nam mora također biti ne samo promicanje tolerancije, snošljivosti, puke podnošljivosti već i promicanje i afirmacija stajališta da je *drugačijost* kvaliteta i bogatstvo čijim prožimanjem se društvo, sredina obogaćuje, postaje zrelija i naprednija, u istinskom smislu postaje ljudskija, čovječnija. I to bi nam u konačnici trebao biti cilj.

Narodne knjižnice kao kulturološki čimbenik

Uz druge društvene čimbenike i ustanove, danas naročito uz razne udruge civilnog društva, posebnu i jedinstvenu, i po mnogočemu nezamjenjivu ulogu u tom pogledu, promicanju i širenju tolerancije, priznavanja i poštivanja „drugih i različitih“, imaju odnosno trebaju imati upravo narodne, javne knjižnice. Naime, zakonski i pravno to je ponajprije zadaća i obveza društva, države kao uređene i pravne zajednice svih svojih građana. No, kako je neprihvatanje različitosti odnosno netolerantnost i pojedinaca i pojedinih skupina unutar zajednice i društva, kulturološko i civilizacijsko pitanje, pa i stvar etike, rekli smo, da to nadilazi uske zakonske okvire, jer je to zapravo, u širem smislu, (i) svjetonazorsko pitanje. Stoga se tolerantnost odnosno prihvaćanje i poštivanje različitosti može postići ponajvećma prosvjećivanjem, osvješćivanjem, obrazovanošću u tom pogledu. Riječ je, naime, kao što smo rekli o sociološkom i kulturološkom fenomenu.

Zašto upravo narodne/javne knjižnice i na koji način to one mogu postizati odnosno ostvarivati?

Već smo uvodno naveli da su narodne knjižnice usmjerene odnosno namijenjene svima, od najmlađih do najstarijih, bez obzira na stupanj i širinu obrazovanja. Narodne su knjižnice komunikacijsko i multikulturalno središte svoje zajednice, koje osim što su namijenjene svima ujedno u svojim fondovima, a time i svojim ukupnim djelovanjem, sadrže i iskazuju čovjekovo znanje i informacije koje se odnosi na sve čovjekove djelatnosti, njegove misli, osjećaje i stavove koji su nastali i prožeti su cjelokupnim čovjekovima stvaralaštvom kroz stoljeća i milenija, što među ostalim svjedoči kako o dostojanstvu čovjeka pojedinca i različitih skupina tako i o njihovim jednakim pravima i ravnopravnosti u svakom pogledu. Osim toga to sačuvano znanje koje se i danas stvara i prenosi svjedoči i o svim pogibeljima i strahotama koje su kroz povijest prouzrokovali upravo nesnošljivost i neprijateljstvo prema drugačijem i različitom. Te i takve multikulturalne poruke narodne knjižnice moraju neprekidno i zauzeto odašiljati svim svojim korisnicima, cijeloj zajednici.

A multikulturalizam doista određuje pogodan okvir upravo za dijeljenje različitosti s drugima, sustav je to koji zapravo formalizira napredni oblik tolerancije i sredstvo je za olakšavanje među/unakrsne kulturne komunikacije. Osim toga multikulturalizam nije statički pojam i on se nastavlja razvijati kao odgovor promjenama okolnosti. Uz to globalizacija i napredak u tehnologiji pokreću multikulturalizam uzduž razvojnog kontinuuma prema sve više kozmopolitskom viđenju/viziji, a kozmopolitska vizija prepoznaje vrijednosti lokalne kulture ali ih otvara svakome. Da bi unapređivale tu viziju knjižnične zajednice/knjižnice moraju izrađivati i razvijati kozmopolitski akcijski plan. Taj plan mora započeti unapređivanjem knjižnične i javne svjesnosti o kozmopolitanskoj knjižničnoj službi odnosno usluzi.

A prirodno mjesto za širenje i promicanje multikulturalizma upravo su narodne/javne knjižnice i stoga one imaju osobitu i jedinstvenu ulogu u promicanju i širenju tolerancije, razumijevanja, društvenog prihvaćanja i potvrđivanja različitosti u javnosti. Knjižnice kao komunikacijsko i multikulturalno središte povezuju naraštaje, jer korisnici u narodnoj/javnoj knjižnici, kao dnevnom boravku svoje sredine/zajednice zadovoljavaju svoje potrebe i za socijalnim susretom, a ne samo za čitanjem, informacijama, učenjem ili zabavom. Narodna je knjižnica i mjesto gdje se ljudi druže, upoznaju, usvajaju znanja, čitaju, komuniciraju, izmjenjuju znanja, poglede i iskustva.

Stoga se nigdje kao u knjižnici, posebice narodnoj, ljudi ne mogu osvjedočiti i naučiti da je biti drugačiji, da je *drugačijost* bitan element čovjeka i društva, čovječanstva u cijelosti, naprosto prirodni element/čimbenik, njegova bitna i prepoznatljiva i neizbrisiva sastavnica. U knjižnici, u njezinim fondovima, u knjigama i drugim izvorima informacija, koje u najboljem pogledu prikazuju i oslikavaju povijest te svojim sveukupnim djelatnostima i uslugama svjedoče da postoje i razvidna su različita mišljenja i pojmovi, stavovi i pristupi. Osim toga znanje i informacije u knjižnicama, na poseban način u narodnima, svjedoči i o postignućima čovjeka i čovječanstva do sada i kad je riječ o priznavanju jednakih prava svima, bez obzira na *drugačijost* i različitost. I upravo taj kulturni kapital treba iskoristiti za izravno i neizravno promicanje tolerancije i zajedništva.

Takvo stajalište odnosno pristup temelji se i na brojnim međunarodnim dokumentima i konvencijama, od kojih ćemo ovdje navesti samo dvije, uz već ranije spomenutu Deklaraciju o pravima čovjeka Ujedinjenih naroda. Na 31. Generalnoj konferenciji 2. studenoga 2001. godine UNESCO je donio Opću deklaraciju o kulturnoj različitosti, čime međunarodna zajednica po prvi puta ima legalni instrument koji uzdiže kulturalnu različitost/raznolikost („cultural diversity“) na razinu „zajedničkog nasljeđa čovječanstva“. Deklaracija nastoji odgovoriti na dva velika, značajna pitanja: prvo, osigurati poštovanje za kulturne identitete sa sudjelovanjem svih ljudi/svih naroda u demokratskom okviru, i drugo, doprinijeti nastanku pogodnog ozračja za stvaralaštvo sviju i tako i kulturu učiniti čimbenikom razvoja.

To je temelj nove etike UNESCO-a za 21. stoljeće. A kulturalna različitost „pretpostavlja poštovanje temeljnih sloboda, naime slobode mišljenja, savjesti i religije, slobodu mišljenja i izražavanja, i slobodu sudjelovanja u kulturalnom životu prema vlastitom izboru. A te su slobode uključene, ugrađene u suvremene sržne vrijednosti knjižnice. Budući da je kulturalna različitost neodvojivo povezana sa sržnim, ključnim vrijednostima knjižnice, knjižničari i informacijski stručnjaci trebaju prepoznati opasnosti, prijetnje „kulturi općenito, i kulturnoj različitosti posebno“, stoji u navedenoj Deklaraciji.

Drugi dokument u tom pogledu su Smjernice za knjižnične usluge za multikulturalne zajednice s IFLA-nim (Međunarodna udruga knjižnica i knjižničnih društava) Manifestom za multikulturalnu knjižnicu, čiji je treće izdanje iz-

vornika objavljeno u Hrvatskoj 2010. godine. U tim se Smjernicama ističe upravo multikulturalnost knjižnica odnosno pružanje multikulturalnih usluga svim korisnicima te osiguranje posebnih knjižničnih usluga onim skupinama korisnika marginaliziranim u multikulturalnim sredinama, koje treba ugraditi kao svojevrsnu nadogradnju postojećih standarda i smjernica za različite vrste knjižnica, posebice u današnjem globaliziranom i multikulturalnom društvu.

U tom sadržajnom okviru vrijedno je navesti i dokument, Priručnik za politiku Američkog knjižničarskog društva (ALA), u kojem, među ostalim, stoji da knjižnice imaju odgovornost da doprinose „poboljšanju ili rješavanju kritičkih problema društva; moraju davati podršku naporima da se pomogne informiranju ljudi i edukaciji javnosti/naroda“. U tu svakako spada i njihova uloga u promicanju tolerancije odnosno informiranjem za odgoj ljudi za toleranciju, pa i više od same tolerancije, za prihvaćanje i poštivanje različitosti kao bitne sastavnice života pojedinca i društva. Stoga je potrebno da knjižnice imaju knjige i druge informacijske izvore koje se odnose na te probleme i pitanja, da bi mogle i u tom pogledu bolje služiti potrebama ljudi.

Program ostvarenja

Već smo naveli da upravo narodne/javne knjižnice zbog svojeg poslanja što uključuje i multikulturalnost, globalizam i kozmopolitizam, imaju posebnu, prepoznatljivu i nezamjenjivu ulogu u promicanju i širenju tolerancije u svojim sredinama. A to znači ne samo svima, bez obzira na razlike u rasi, naciji, jeziku, pismu, kulturi, spolnosti, rodnosti, vjeri, dobi te osobama s posebnim potrebama, omogućiti ravnopravan pristup izvorima znanja i informacija, već, upravo na temelju toga, svojim ukupnim djelovanjem i posebnim, ciljanim programima, stvarati, izravno i neizravno, pozitivno ozračje u svojoj sredini, zajednici, društvu ne samo u toleranciji u užem smislu, već i više od toga, u prihvaćanju i poštivanju svake različitosti, bez obzira o kojoj je *drugačijosti*, različitosti, riječ.

Riječ je o tome da narodne/javne knjižnice moraju svojim sveukupnim djelovanjem pridonositi toleranciji, snošljivosti, pa i više od toga, i to kod svih svojih korisnika, bez obzira na razlike među njima. Ovdje nije toliko riječ o jednakosti pristupa knjižničnim uslugama i informacijama i znanju svim korisnicima odnosno svim članovima zajednice bez diskriminacije, već u prvom redu o jednakosti u ophođenju, u ponašanju sredine prema svim svojim članovima, bez obzira na razlike među njima. Dakle, riječ je poglavito o ulozi narodnih/javnih knjižnica u razvijanju i širenju tolerancije i aktivnog suživota bez obzira na različitosti, na *drugačijost*. Riječ je o tome da knjižnice svojim ukupnim, ali i ciljanim djelovanjem moraju pridonositi prihvaćanju i poštivanju *drugačijosti*, različitosti, drugoga. Dakle, ne samo puke toleranciji, snošljivosti, već i prihvaćanju i poštivanju i potpunoj ravnopravnosti drugačijeg.

Cilj, dakle, nije samo puko toleriranje, dopuštanje, pogotovo ne prešutno i samo

za javnost, već je istinski cilj usvojiti takav stav, takvo mišljenje o drugome, i drugačijem, o različitostima, kao svoje vlastito mišljenje i stav, pa preko toga i stav sredine, zajednice, društva. Cilj nije samo izvanjsko ponašanje, već nutarnje uvjerenje, nutarnji stav, osobni stav da se postigne i javno uvjerenje, a ne samo javno mnijenje, na što poglavito utječu mediji, koji uglavnom samo informiraju. Mora se sprečavati, ali zbog osobnog stava i uvjerenja, stigmatiziranje, diskriminaciju, osuđivanje drugih koji su drugačiji u bilo kojem pogledu. A to je puno više od zakonskih propisa, više od pravne podloge i zakona. To je iznad toga. To je antropološki, istinski humanistički standard ispod kojeg se ne smije ići niti išta dopuštati. Najvažnije je stvaranje takvog ozračja u kojem svatko nalazi sebe sa svim svojim različitostima, kao pojedinac ili dio posebne skupine, u kojem je svatko „doma“, i „svoj na svome“. To je više od zakona i prava, suda i uprave, to je onda zajedničko, opće mišljenje, stav i uvjerenje.

A sve je to zapravo zajamčeno i brojnim međunarodnim konvencijama i drugim dokumentima. Budući da su knjižnice, posebice javne knjižnice, mikrokozmos šireg društva moraju svojim djelovanjem osigurati okolinu slobodnu od svake predrasude, stereotipa i svih oblika diskriminacije. Svi, bez obzira na razlike, moraju biti prihvaćeni i prema njima se mora postupati s poštovanjem i dostojanstvom. Štoviše, sve to mora roditi ne samo poštivanjem nego i uvjerenjem da smo svi jednaki i ravnopravni bez obzira na razlike među nama. Različitost, *drugačijost*, pojedinaca veće ili manje skupine je prirodno i ono je obogaćenje.

Budući da i kod nas ima znakova i ponašanja koji su posljedice netolerancije, nesnošljivosti, odbacivanja i diskriminacije, pa i nasilja, a postoje i javni otpori prema (javnim) kampanjama za priznavanje i potvrđivanje prava pojedinih stigmatiziranih i diskriminiranih skupina, narodne knjižnice kao javni prostor i mjesto okupljanja moraju u svojim sredinama biti nositelji promjena koje će svojim djelovanjem osiguravati informacije koje će pridonositi raspravama i izgradnji demokratskog društva. Svojim djelovanjem one moraju pridonijeti izgradnji i širenju kulture tolerancije, razumijevanja, solidarnosti i društvene empatije, suodgovornosti i njegovanja različitosti. One zapravo moraju biti nosioci društvene odgovornosti za druge, drugačije i isključene.

Svojim ukupnim djelovanjem knjižnice moraju neprekidno stvarati pogodno ozračje i okolinu za razvijanje društvene osjetljivosti na različitost, na razlike, i potrebu za uključivanje različitih društvenih skupina u ravnopravni život svoje zajednice. Svojim se djelovanjem moraju zauzimati za ravnopravno sudjelovanje svih, bez obzira na razlike, u životu svoje zajednice, u poštivanju i promicanju njihova prava, aktivno se zalagati za temeljne čovjekove slobode i načelo jednakosti u pristupu informacijama i znanju za sve. Time ujedno preuzimaju i aktivnu ulogu u borbi protiv svake diskriminacije i u promicanju društvene tolerancije, prihvaćanja i poštivanja različitosti.

Svemu tome knjižnice moraju prilagoditi odnosno na temelju tih kriterija graditi svoje fondove i zbirke, programirati svoje usluge, počevši od dječjih

odjela i odjela za mlade, čime će predstavljati kulturni mozaik zajednice kojoj služe. Moraju biti prostor i prenositelj znanja i edukacije za sve. Tako osim što knjižnične zbirke moraju sadržavati knjige i druge informacijske izvore, tiskane i digitalne, mrežne, koje govore o toleranciji odnosno prihvaćanju i poštivanju prema svima i svakome odnosno prema svemu što se poima, percipira kao „drugačije“, „različito“, posebice ako se stigmatizira i osuđuje, ta tema sa svim informacijama o tome trebala bi se naći i na mrežnim stranicama naših narodnih knjižnica, ali i školskih.

Daljnji iskorak je i primjena Web 2.0 tehnologije. Naime, internet ne samo da omogućuje pristup mnogim izvorima znanja koji prije nisu bili dostupni, ili jedva dostupni, nego ujedno omogućuje korisnicima da sami stvaraju nove sadržaje te da uspostavljaju komunikaciju na različite načine: blogovi, wiki, različite društvene mreže, poput Facebooka, podcast sustavi i slična pomagala. Sve to proširuje raspon mogućnosti knjižnica u zadovoljavanju potreba korisnika i u pogledu promicanja i širenja tolerancije i prihvaćanja drugih i drugačijih. Naime, današnje globalizirano društvo stvara potrebu razvijanja vještina komunikacije u svjetlu različitih kultura i kulturnih različitosti. Stoga knjižnice moraju koristiti i taj medij i te mogućnosti da promiču, izravno ili neizravno, toleranciju, prihvaćanje i poštivanje drugih i drugačijih.

Navedene IFLA-ine Smjernice preporučuju, naročito zbog financijskih razloga, različite oblike suradnje među knjižnicama, što se kod nas može djelotvorno uspostaviti odnosno osigurati poglavito preko većih gradskih odnosno županijskih knjižnica, kako na teritoriju većih gradova tako i na teritoriju pojedinih općina, u okviru gradskog odnosno županijskog knjižničkog sustava, pa i šire. U to se mogu uključiti i škole odnosno školske knjižnice na području gradova i županija.

Osim navedenih aktivnosti odnosno programa kojima narodne/javne knjižnice mogu, izravno ili neizravno, promicati i širiti društvenu toleranciju i prihvaćanje, u okvir takvih djelatnosti, ne samo narodnih već i školskih knjižnica, svakako spadaju i različiti oblici društvenih događanja, kao što su izložbe, skupovi, izlaganja, radionice o tim temama, razne akcije, promicanje i suorganizacija različitih aktivnosti vezanih uz tu temu, zajedno s pojedinim udrugama civilnog društva. Kako je riječ o sociološki, kulturološki pa i antropološki složenom fenomenu, nipošto i u nijednom pogledu jednostavnom, potreban je proaktivan, osmišljen i široko prihvaćen plan i napor u upravljanju kulturnom raznolikošću. Naime, između ostalog, tolerancija, prihvaćanje i poštivanje drugoga i drugačijega, razlika i različitosti, uči se kao i sve drugo u životu, a većina toga se uči i usvaja upravo u okviru osmišljanog sustava, kao što je školski, obrazovni sustav.

U zadnje vrijeme i u Hrvatskoj ima primjera programa i aktivnosti osmišljeno i planski usmjerenih upravo na promicanje tolerancije, prihvaćanja i poštivanja drugačijih i različitih upravo u okviru školskog, odgojno-obrazovnog sustava. Održane su i dalje se održavaju brojne radionice po školama i knjižnicama na temu tolerancije. Bilo je i skupova, primjerice okrugli stol za školske knjižnice

na temu školske knjižnice u multikulturalnom okruženju (Češka osnovna škola u Daruvaru, 19. 6. 2012.), a o toj problematici se govorilo i na savjetovanju za narodne knjižnice – Knjižnica kao komunikacijsko i multikulturalno središte lokalne zajednice (Toplice Sv. Martin na Muri, 18-21. 5. 2011.). Čak je organiziran i jedan nagradni natječaj za učenike/učenice – „Oboji svijet šarenim bojama tolerancije“. Treba sustavno, planski, proaktivno i redovito nastaviti sa takvim i sličnim programima i akcijama na način da to bude redovita djelatnost poglavito narodnih/javnih i školskih knjižnica. Postoji veliki prostor u tome i za njihovu međusobnu suradnju.

Budući da je riječ o pojavama odnosno društvenim fenomenima od kojih su neki trajnije naravi, a neki nastaju uslijed promijenjenih društvenih i kulturnih okolnosti, knjižnice moraju neprekidno i sustavno pratiti i prikupljati podatke o tim promjenama odnosno o stanju. IFLA-ine smjernice preporučuju dvije metode prikupljanja podataka koje bi trebale jamčiti razvijanje usluga radi promicanja tolerancije. To su analiza zajednice i procjena potreba. Podatci prikupljeni tim metodama analiziraju se i ugrađuju u opće ciljeve knjižnice, razrađuju u konkretne politike, strategije, programe i aktivnosti te koriste kao referentne točke za buduće vrednovanje pruženih usluga. Na temelju svega toga knjižnice moraju izrađivati program rada, koji mora odgovarati na nastale promjene i odrediti kako i kojim programima obuhvatiti i pratiti cijeli taj proces promicanja i širenja tolerancije: od snošljivosti i izvanjskog podnošenja do nutarnjeg prihvaćanja i poštivanja iz uvjerenja drugoga i drugačijeg. Konačni je cilj, dakle, postići i zajamčiti opće, javno uvjerenje, stav. U tom pogledu potrebno je također izraditi i svojevrсни akcijski plan i sustavno pratiti njegovo ostvarivanje.

Okvirna pravna podloga za sve to trebala bi biti i u Statutu Hrvatskog knjižničkog društva kao i u standardima ne samo za narodne/javne knjižnice već i za sve ostale vrste knjižnica, posebno školskih, koje također trebaju doprinosti promicanju tolerancije u svojim korisničkim sredinama.

Za kraj

Narodne/javne knjižnice svojim sveukupnim djelovanjem stvaraju veliki i jedinstveni društveni i kulturni kapital koji treba i posebnim programima i akcijama planski i ciljano usmjeriti i na aktivno promicanje i širenje tolerancije i prihvaćanja i poštovanja svake različitosti i *drugačijosti*, svih pojedinaca i skupina, na načelima opće ravnopravnosti svih ljudi i skupina. Time prepoznatljivo doprinose napretku svoje sredine i društva u cijelosti. Knjižnice nas moraju svojim prepoznatljivim djelovanjem neprekidno uzdizati iz naše uske sredine u šire kozmopolitske obzore stvarajući tako pozitivno ozračje koje promiče toleranciju prema svakoj različitosti i *drugačijosti*, ozračje u kojem nestaje, topi se i ne može uspijevati bilo kakav oblik ili razina netrpeljivosti u bilo kojem pogledu. Tu ljestvicu odnosno standard treba planskim i ustrajnim radom neprekidno

dizati.

Mora se stvarati takvo društveno ozračje u kojem se odmah prepoznaje i odbacuje svaka netolerancija, ozračje društvene i kulturne zrelosti i poštivanja drugog i drugačijeg, prihvaćanja i poštivanja različitosti i razlika kao konstitutivni element čovjeka pojedinca i društva. To je bitna sastavnica cjelokupnog poslanja narodnih/ javnih knjižnica. One moraju neprekidno, ciljano i programski u svoju društvenu sredinu, u svoje ozračje, u atmosferu oko sebe unašati čisti zrak, kisik, društvenu toleranciju i poštivanje različitosti, čime će poništavati pojavu i širenje zagađenog zraka, ugljičnog dioksida, tj. netolerancije. Uvijek ćemo biti različiti pa stoga uvijek i neprekidno moramo biti ne samo tolerantni već prihvaćati i poštivati drugog i drugačijeg, različitog.

Literatura

American Library Association, ALA Policy Manuel, <http://www.ala.org/ala/aboutala/governance/policy-manual/index/.cfm>.

Creating Multicultural Library// Multicultural Perspective, 4 (4), 37-40

From outreach to equity : innovative models of library policy and practice: Office for Library and Outreach Service. Ed. Robin Osborne. Chicago: American Library Association, 2004.

Kovarik, Madeline. Developing Tolerance and Understanding of Family Diversity Through Children's Literature //Florida Libraries, Spring 2009., 12-13

Robertson, A. Deborah. Cultural Programming for Libraries: Linking Librarians, Communities and Culture Chicago: American Library Association, 2005.

Skrzeszewski, Stan. From Multiculturalism to Cosmopolitanism: World Fusion and Libraries //Canadian Library Association, www.cla.ca Feliciter, Issue # 1, 14-16

Samek, Toni. Librarianship and Human Rights: a twenty-first century guide. Oxford: CP /i.e./ Chandos Publishing, 2007.

Smjernice za knjižnične usluge za multiculturalne zajednice: s IFLA-inim Manifestom za multikulturalnu knjižnic. 1. hrvatsko prema 3. izdanju izvornika, Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

The Ethics of Librarianship: a international survey. Ed. Robert W. Vaagan. München, Saur, 2002.